

Принципи державного фінансування політичних партій у контексті європейських демократичних стандартів

Ігор Васильович Ковбас¹, Сергій Гаврилович Меленко²

Опубліковано	Секція	УДК
30.10.2025	Право	328.185:336.1:329(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18448162>

Анотація. У статті здійснено науково-аналітичне осмислення принципів державного фінансування політичних партій у контексті європейських демократичних стандартів та антикорупційних вимог. Державне фінансування розглянуто як інструмент підтримки політичного плюралізму й інституційної спроможності партій, що покликаний зменшувати залежність політичних сил від великого приватного капіталу та обмежувати корупційні ризики. Визначено зміст і форми публічної підтримки партій (прямі бюджетні субсидії та непрямі механізми), окреслено відмінності між фінансуванням поточної діяльності та виборчих кампаній, а також між публічними й приватними джерелами надходжень. Нормативні орієнтири дослідження сформовано на підставі підходів Ради Європи (зокрема рекомендацій щодо протидії корупції у фінансуванні партій і виборів), керівних принципів ОБСЄ/БДІПЛ та Венеціанської комісії, а також положень Конвенції ООН проти корупції, які акцентують прозорість і підзвітність політичних фінансів. На основі узагальнення цих стандартів виокремлено базові принципи державного фінансування партій: законність, рівність можливостей, прозорість і підзвітність, незалежність партій від фінансових донорів. Показано взаємозв'язок указаних принципів та їх роль у забезпеченні чесної політичної конкуренції й недопущенні прихованого впливу на партійні рішення. Особливу увагу приділено українському досвіду запровадження держфінансування після 2015–2016 рр., наслідкам звуження кола отримувачів у 2019 р. та трансформації практик у період повномасштабної війни, коли постала дилема між бюджетною доцільністю й необхідністю збереження демократичних інституцій. Обґрунтовано висновок про стратегічну значущість розвитку інституту державного фінансування партій для повоєнної демократичної стійкості України та виконання євроінтеграційних зобов'язань за умови посилення контролю, чіткого визначення допустимих напрямів витрат і невідворотності санкцій за порушення.

Ключові слова: державне фінансування, політичні партії, європейські стандарти, прозорість, підзвітність, антикорупційна політика.

¹ доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри публічного права, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, <https://orcid.org/0000-0001-7039-1586>

² доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича <https://orcid.org/0000-0002-3912-548X>

Principles of state financing of political parties in the context of European democratic standards

Abstract. The article provides a scholarly and analytical examination of the principles of state funding of political parties in the context of European democratic standards and anti-corruption requirements. State funding is considered as an instrument for supporting political pluralism and the institutional capacity of political parties, aimed at reducing their dependence on large private capital and limiting corruption risks. The study defines the content and forms of public support for political parties, including direct budgetary subsidies and indirect mechanisms, and distinguishes between the funding of parties' statutory activities and election campaigns, as well as between public and private sources of party finances. The normative framework of the analysis is based on the approaches of the Council of Europe, in particular recommendations on combating corruption in the funding of political parties and electoral campaigns, the guidelines of the OSCE/ODIHR and the Venice Commission, and the provisions of the United Nations Convention against Corruption, which emphasize transparency and accountability in political finance. On the basis of these standards, the article identifies the core principles of state funding of political parties, namely legality, equality of opportunities, transparency and accountability, and the independence of political parties from financial donors. The interrelation of these principles and their role in ensuring fair political competition and preventing undue influence on party decision-making are demonstrated. Special attention is paid to the Ukrainian experience of introducing state funding after 2015–2016, the consequences of narrowing the range of beneficiaries in 2019, and the transformation of funding practices during the period of full-scale war, when the dilemma between budgetary expediency and the need to preserve democratic institutions became particularly acute. The article substantiates the conclusion that the development and preservation of the institution of state funding of political parties is strategically important for Ukraine's post-war democratic resilience and the fulfillment of its European integration commitments, provided that effective control mechanisms, clear rules on eligible expenditures, and the inevitability of sanctions for violations are ensured.

Keywords: state funding, political parties, European standards, transparency, accountability, anti-corruption policy.

Вступ

Державне фінансування політичних партій є важливим інструментом забезпечення стабільності демократичного політичного процесу. Політичні партії виступають фундаментальним елементом демократичної системи, виражаючи політичну волю громадян і виконуючи роль посередників між суспільством та владою. Водночас належне фінансування партій повинне відповідати певним стандартам, аби запобігати корупції та зміцнювати верховенство права [1]. У європейських демократіях напрацьовано комплекс принципів і нормативних вимог щодо прозорості та справедливості партійного фінансування, які покликані захистити політичний процес від зловживань. Для України питання державного фінансування партій набуває особливої актуальності в сучасному контексті – з одного боку, тривають трансформаційні реформи у напрямі євроінтеграції, з іншого – країна долає безпрецедентні виклики, зумовлені війною. Такі чинники вимагають аналітичного осмислення принципів фінансування партій, чіткого визначення ключових понять та порівняння національної практики зі стандартами європейських демократій.

Мета статті полягає в комплексному аналізі принципів державного фінансування політичних партій у контексті європейських демократичних стандартів, з'ясуванні їх нормативно-правових засад (зокрема підходів Ради Європи, ОБСЄ/БДІПЛ та вимог міжнародних антикорупційних інструментів), а також у зіставленні цих

принципів із сучасною українською практикою з урахуванням викликів воєнного стану та євроінтеграційних зобов'язань України.

Результати

Державне фінансування політичних партій – це система матеріальної підтримки діяльності політичних партій за рахунок коштів державного бюджету, що здійснюється на підставі закону та під контролем уповноважених органів. Така підтримка може надаватися як у прямій фінансовій формі, тобто шляхом прямих бюджетних субсидій партіям, так і у непрямій формі – через надання певних пільг і ресурсів. До непрямих форм можна віднести, зокрема, забезпечення партій ефірним часом на державному телебаченні, надання приміщень чи поштових послуг на пільгових умовах, податкові знижки тощо. Відповідно до рекомендацій Ради Європи, держава і суспільство мають право підтримувати політичні партії різними способами, причому державна підтримка може бути не лише фінансовою [1].

Державне (бюджетне) фінансування партій нині вважається нормальною практикою для демократичних країн. За даними досліджень, 54,4% зі 180 країн світу надають партіям кошти на їх повсякденну діяльність, а 31,1% – відшкодовують витрати на проведення виборчих кампаній [2]. У багатьох державах застосовуються обидва підходи, тобто існує два основних різновиди прямої бюджетної підтримки: (1) щорічне фінансування статутної діяльності партій та (2) фінансування участі партій у виборах (наприклад, відшкодування витрат на передвиборчу агітацію або надання додаткових коштів партіям, що пройшли на виборах). Подібні механізми запроваджувалися поступово: скажімо, у країнах Західної Європи субсидування партій стало поширюватися з другої половини ХХ ст. (Німеччина – з 1959 р., Австрія – з 1963 р., Швеція – з 1964 р. тощо) [2].

Необхідно розрізняти поняття державного (публічного) і приватного фінансування партій. Приватне фінансування охоплює членські внески, пожертви фізичних та юридичних осіб, інші недержавні надходження. Натомість під державним фінансуванням розуміють саме ресурси, що надаються з публічних фондів держави. В європейській концепції належного управління партійними фінансами робиться акцент на збалансованості між приватними та публічними джерелами. Державні кошти покликані зменшити залежність партій від великого приватного капіталу, водночас громадяни через свої податки теж роблять внесок у політичну конкуренцію, отримуючи натомість більш прозору і підконтрольну суспільству політику [3; 4]. Таким чином, у демократичній державі має бути забезпечений здоровий баланс: помірні приватні внески плюс розумні обсяги бюджетної підтримки партій, за умови чіткого правового регулювання обох складових.

Окремо слід відзначити поняття фінансування виборчої кампанії у відмінності від фінансування поточної (статутної) діяльності партій. Державна підтримка може стосуватися обох аспектів. Наприклад, в Україні закон розрізняє щорічне фінансування статутної діяльності партій та відшкодування витрат на парламентську виборчу кампанію для тих партій, що подолали виборчий бар'єр. Подібні підходи є і в інших країнах: у Німеччині, Канаді та ряді держав відшкодування витрат на вибори отримують лише партії, що набрали певний мінімум голосів (щоб поєднати принцип підтримки нових політичних сил із недопущенням марнотратства бюджетних коштів) [2].

Європейські країни та міжнародні організації виробили низку стандартів щодо фінансування політичних партій, які відображають спільні демократичні цінності. Ключові нормативні орієнтири закріплені, зокрема, в актах Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), а також у міжнародних антикорупційних

конвенціях. Такі стандарти спрямовані на гарантування прозорості, запобігання корупції та забезпечення рівних можливостей у політичній конкуренції.

Засадничим документом Ради Європи у цій сфері є Рекомендація Комітету Міністрів № Rec(2003)4 «Про спільні правила проти корупції під час фінансування політичних партій та виборчих кампаній» [1]. У цьому акті державам-членам запропоновано низку правил, які фактично відображають європейські стандарти партійного фінансування. Передусім наголошено, що держава повинна надавати підтримку політичним партіям, але на основі об'єктивних, справедливих і розумних критеріїв. Державні внески мають бути обмежені розумними обсягами, аби підтримка не перетворилася на привілей чи не породила залежності партій. Водночас суттєвою вимогою є збереження незалежності партій – жодна державна допомога чи приватна пожертва не повинні ставити партію в залежне становище або втручатися в її діяльність. Рекомендація 2003 року також встановлює базові правила щодо приватних пожертв: зокрема, необхідно запобігати конфлікту інтересів, забезпечувати прозорість внесків і недопущення їх таємності, обмежувати розміри пожертв та унеможлилювати обходження встановлених лімітів. Таким чином, у рамках Ради Європи закріплено принципи, що висувають вимоги законності, прозорості, рівності умов та незалежності у фінансуванні партій – задля забезпечення демократії від корупційних впливів.

Значним авторитетом у цій сфері користуються Спільні керівні принципи щодо регулювання політичних партій (Joint Guidelines on Political Party Regulation), підготовлені ОБСЄ/БДІПЛ спільно з Європейською комісією «За демократію через право» (Венеціанською комісією) [3]. У другому виданні цих рекомендацій (2020 р.) питання фінансування партій посідає важливе місце. Документ підкреслює, що фінансова підтримка партій державою є важливим чинником для політичного плюралізму, але її розподіл не має обмежувати чи підривати незалежність партій. Обсяг державного фінансування повинен визначатися законом чітко та виважено, з урахуванням необхідності збалансувати доступ партій до ресурсів. ОБСЄ/Венеціанська комісія також рекомендує, аби певна мінімальна частка публічних коштів була доступна для всіх партій, навіть малих, які відповідають базовим умовам підтримки – це запобігатиме монополізації фінансування лише великими гравцями та сприятиме політичній конкуренції. Одночасно може встановлюватися вимога мінімальної підтримки виборців для отримання фінансування – як компроміс між підтримкою нових партій і раціональним використанням коштів. Рекомендується також впроваджувати гендерні критерії (наприклад, прив'язувати обсяг фінансування до дотримання гендерного балансу в партійних списках) та інші умови, що стимулюють дотримання партіями демократичних принципів. ОБСЄ підкреслює комплексний характер стандартів у сфері партійних фінансів: держави повинні запроваджувати обмеження на приватні внески та їх розміри, гарантувати збалансованість приватного і публічного фінансування, не допускати зловживання службовим становищем і державними ресурсами під час виборів, встановлювати справедливі критерії розподілу державних субсидій, запроваджувати ліміти виборчих витрат, вимоги до прозорості фінансової звітності партій, а також створювати незалежні механізми контролю і ефективні санкції за порушення правил.

Важливий стандарт в глобальному вимірі встановлено Конвенцією ООН проти корупції (UNCAC). Стаття 7(3) Конвенції зобов'язує держави-учасниці розглядати можливість запровадження належних заходів для підвищення прозорості фінансування виборчих кампаній кандидатів на виборні посади та фінансування політичних партій [5]. Таким чином, прозорість партійних фінансів визначена як один із міжнародно-визнаних інструментів запобігання політичній корупції. Україна ратифікувала UNCAC і тим самим взяла на себе зобов'язання впроваджувати відповідні норми.

В цілому, європейські демократичні стандарти у сфері фінансування партій зводяться до кількох наскрізних вимог: це законність і чітка регламентація, рівність можливостей для політичних сил, прозорість та підзвітність використання коштів, а також недопущення корупційного впливу через фінансові важелі. Саме на цих засадах базується і діяльність Групи держав проти корупції (GRECO) при Раді Європи, яка регулярно оцінює країни щодо виконання згаданих правил. Для держав, що прагнуть інтеграції до ЄС, дотримання подібних стандартів є частиною ширших критеріїв демократичності та верховенства права. Зокрема, законодавство про фінансування партій часто підлягає експертизі з боку ЄС і Ради Європи при оцінюванні готовності країни до вступу, оскільки прозоре фінансування політики прямо пов'язане з протидією політичній корупції – однією з ключових умов членства.

На основі вищезазначених стандартів та наукових підходів можна виокремити базові принципи державного фінансування політичних партій. Принцип у правовому розумінні – це фундаментальне керівне положення, що визначає спрямованість і зміст правового регулювання у певній сфері. Принципи фінансування партій забезпечують цілісність і збалансованість цього процесу, слугують орієнтиром для законодавця при розробці норм і для правозастосовних органів при їх реалізації. Нижче сформульовано ключові принципи державного фінансування партій із урахуванням як міжнародних стандартів, так і сучасних наукових підходів:

Принцип законності. Увесь процес фінансування політичних партій має ґрунтуватися на нормах закону, які детально визначають джерела, форми та порядок надання коштів, а також контроль за їх використанням. Дотримання цих норм забезпечується можливістю застосування заходів державного примусу до порушників [6]. Іншими словами, державне фінансування повинне здійснюватися виключно в межах, передбачених законом, прозоро і під контролем компетентних органів. Принцип законності гарантує передбачуваність і об'єктивність у розподілі коштів, запобігаючи свавільному чи політично мотивованому фінансуванню, а також означає, що мають існувати дієві санкції за порушення правил фінансування – від зупинення бюджетних виплат партії до притягнення винних осіб до відповідальності [7]. Реалізація принципу законності створює основу для інших принципів, оскільки забезпечує обов'язковість виконання встановлених вимог усіма учасниками процесу.

Принцип рівноправності (рівності можливостей) у фінансуванні. Усі політичні партії, легально зареєстровані та активні, повинні мати рівне право на отримання державного фінансування на визначених законом умовах. Тому правила надання коштів мають бути недискримінаційними і справедливими. Розподіл бюджетної підтримки здійснюється за об'єктивними критеріями – такими, як результати партії на виборах, кількість отриманих голосів або місць у парламенті, дотримання гендерної квоти тощо, – які застосовуються до всіх однаково [1]. Важливим аспектом принципу рівності є створення умов для політичного плюралізму: навіть партії, що наразі не входять до парламенту, але мають помітну підтримку виборців, повинні мати шанс отримати мінімальне фінансування для свого розвитку. Європейський досвід виходить з того, що зниження виборчого порогу для отримання державних коштів (наприклад, до 2% голосів) сприяє появі нових сил і оновленню політичної конкуренції – це визнано «європейською нормою» рівних можливостей [8]. Натомість необґрунтоване завищення бар'єрів позбавляє молоді партії ресурсу і консервує систему на користь старих гравців. Держава повинна забезпечувати фінансову рівновагу: переможець виборів не має отримувати всіх ресурсів, залишаючи опозицію ні з чим; навпаки, принцип рівноправності спрямований на вирівнювання стартових умов і недопущення ситуації, коли доступ до влади визначається виключно грошима. У практичній площині цей принцип реалізується через поєднання пропорційного розподілу (відповідно до

підтримки виборців) із елементами рівного розподілу (напр. фіксована базова сума кожній партії) – такі змішані моделі вважаються найбільш справедливими [3].

Принцип прозорості фінансування. Усі процедури, пов'язані з наданням та використанням державних коштів партіями, повинні бути відкритими і публічно підконтрольними. Такі дії передбачають обов'язок політичних партій вести повну фінансову звітність щодо отриманих із бюджету сум та напрямів їх витрачання, а також регулярно публікувати такі звіти для ознайомлення громадськості. Прозорість також означає, що бюджети, кошториси та рішення про виділення коштів партіям є публічно доступними, а діяльність партій фінансово моніториться незалежними органами. Європейські стандарти наполягають: ефективний громадський і державний контроль за партійними фінансами – необхідна умова запобігання зловживанням [2]. Зокрема, держави зобов'язані забезпечити, щоб партії отримували кошти виключно на рахунки, які перевіряються спеціальними державними органами, а самі органи проводили політику фінансової прозорості [9]. Принцип прозорості тісно пов'язаний із принципом законності: чіткі прозорі процедури зменшують простір для корупції і підвищують довіру суспільства до системи фінансування партій. Наприклад, у багатьох країнах звіти партій (включно з використанням бюджетних коштів) оприлюднюються онлайн у відкритих реєстрах – так, в Україні діє Єдиний державний реєстр звітності політичних партій, доступний для громадського аналізу [10]. Принцип прозорості забезпечує реалізацію демократичного контролю: виборець має право знати, як використовуються його податки на фінансування партій, і чи не витрачаються ці кошти на цілі, що не відповідають суспільним інтересам.

Принцип незалежності політичних партій від джерел фінансування. Політичні партії повинні зберігати організаційну і ідеологічну незалежність у питаннях фінансування своєї діяльності, тобто не потрапляти під надмірний вплив донорів – чи то приватних спонсорів, чи то самої держави [6]. Суть цього принципу полягає в тому, що гроші не мають диктувати партії її політичний курс. Рада Європи прямо вказує: держава, надаючи підтримку, повинна гарантувати невтручання у справи партій [1]. Так само і великі приватні вкладники не повинні «купувати» політичний вплив – для цього встановлюються максимальні межі внесків та заборони на певні види донорів (наприклад, заборона фінансування партій іноземними державами чи анонімними особами) [11]. Принцип незалежності тісно пов'язаний з антикорупційною метою фінансування: бюджетне фінансування було запроваджене в багатьох країнах саме як відповідь на проблему олігархічної залежності партій. Забезпечуючи партіям базове матеріальне підґрунтя, держава розраховує зменшити їхню потребу в коштах олігархів, тим самим зробивши партії більш самостійними у формуванні політики. В українському контексті після Революції Гідності запровадження державного фінансування прямо називали кроком до деолігархізації політики [8]. Проте сам по собі бюджетний ресурс не гарантує повної незалежності – якщо його недостатньо або правила розподілу нерівні, партії все одно шукатимуть додаткових тіньових коштів. Зрештою, принцип незалежності спрямований на утвердження політичної самостійності партій як невід'ємного атрибуту демократичної системи, де змагання відбувається ідей, а не гаманців.

Зазначені чотири принципи законність, рівноправність, прозорість, незалежність – утворюють базис європейського підходу до державного фінансування партій. Їх дотримання взаємопов'язане: приміром, забезпечення прозорості сприяє незалежності (оскільки унеможливорює таємний вплив спонсорів), а рівноправність у правилах розподілу є проявом законності і, своєю чергою, підтримує плюралізм. Реалізація цих принципів покликана встановити справедливі, відкриті й ефективні механізми використання публічних ресурсів у політиці, що зміцнюють демократичні інститути і

мінімізують можливі зловживання. Саме таким є стандарт європейської демократії, досягнення якого ставить перед собою метою й Україна.

Україна відносно недавно запровадила інститут державного фінансування політичних партій, зробивши це як частину комплексних реформ після Революції Гідності. Закон про державне фінансування набув чинності з 2016 року, реалізуючи зміни, ухвалені наприкінці 2015-го в рамках так званого «безвізового пакету» – переліку вимог ЄС до лібералізації візового режиму. Впровадження бюджетної підтримки партій розглядалося як один із кроків для подолання політичної корупції та зменшення впливу олігархів на партійну систему. Відповідно до первинної редакції реформи, право на щорічне фінансування з державного бюджету отримували не лише партії, що пройшли до парламенту, але й ті, які набрали на виборах не менше 2% голосів виборців (навіть без мандатів) [12]. Такий низький поріг був новаторським для України і відповідав європейському підходу підтримки перспективних нових сил – як відзначалося експертами, «зниження бар'єру з 5% до 2% є європейською нормою, що забезпечує рівність можливостей для парламентських і непарламентських партій та стимулює партійну конкуренцію» [8].

Однак після парламентських виборів 2019 року, на яких владу здобули нові політичні сили, цей підхід був переглянутий. Вже у жовтні 2019 р. Верховна Рада скасувала норму про фінансування партій, які набрали від 2% до 5% голосів, залишивши державні кошти тільки для парламентських партій (тих, що подолали 5% бар'єр). Одночасно було зменшено загальний обсяг фінансування: якщо раніше він визначався як 2% від мінімальної заробітної плати, помножені на кількість виборців, то новим законом цей відсоток знизили до 1%. Ініціатори цих змін мотивували їх бюджетною економією та небажанням «витратити гроші на партії, які не пройшли до Ради» [8]. Справді, економія була досягнута – але за рахунок принципу рівноправності. Експерти й громадські активісти розкритикували такий крок як відкат від європейських стандартів та загрозу повернення партій у повну залежність від тінювих коштів олігархів. Попри дискусійність, рішення 2019 року визначило конфігурацію фінансування на наступні роки: державні кошти отримували лише п'ять партій, представлених у Верховній Раді, що, безумовно, звужило коло отримувачів підтримки і зекономило бюджет, але поставило під сумнів відповідність української практики проголошеному принципу підтримки політичного плюралізму.

Новий безпрецедентний виклик перед інститутом держфінансування постав у 2022 році у зв'язку з повномасштабною агресією росії та запровадженням воєнного стану. В умовах різкого зростання видатків на оборону і кризового стану економіки постало питання: чи може держава дозволити собі далі фінансувати політичні партії під час війни? В суспільстві та серед політиків пролунали заклики тимчасово припинити такі витрати, перенаправивши всі ресурси на потреби фронту та населення [13]. Вже у березні–травні 2022 р. група народних депутатів ініціювала законопроект про призупинення державного фінансування партій до кінця року. Аргументом було те, що близько 690 млн грн (сума несплачених траншів 2022 року) можна скерувати на більш нагальні цілі – соціальні виплати, допомогу ЗСУ тощо [14]. Водночас експерти попереджали, що повна відмова від фінансування матиме і негативні наслідки: партії втратять спроможність утримувати апарат, проводити хоча б мінімальну діяльність, а отже послабиться і їхня участь у парламентському та місцевому політичному житті. На цьому наголосив, зокрема, Рух ЧЕСНО: в умовах війни держава несе підвищену відповідальність за збереження демократичних інституцій, тому «не можна руйнувати інститут державного фінансування партій» навіть під час кризи [14]. Як компроміс пропонувалося зменшити обсяги виплат, але обов'язково відновити прозорість і підзвітність партій за використання коштів (адже на початку війни подання фінансових звітів партій було призупинено з міркувань безпеки).

Фактична практика 2022–2023 рр. склалася таким чином: у першому кварталі 2022 р. партії отримали черговий транш державних коштів (разом 25% річної суми) [14], після чого фінансування було тимчасово заморожене на кілька місяців. Одночасно відбулася заборона проросійських партій. НАЗК припинило перерахування коштів забороненим партіям [10]. У підсумку за 2022 р. з передбачених 885,6 млн грн на партійне фінансування значна частина коштів залишилася несплаченою [14]. Вже у 2023 р. фінансування поновилося у більш регулярному режимі, проте із скороченням загального річного обсягу до 753,4 млн грн [10]. Таким чином, незважаючи на війну, Україна не відмовилася повністю від підтримки партій – закон про держбюджет продовжував закладати на це кошти, хоч і дещо менші. Протягом двох воєнних років (2022–2023) п'ять парламентських партій отримали сумарно близько 1,639 млрд грн із державної казни [15; 16]. Найбільше дісталось владній партії «Слуга Народу» – понад половина цієї суми, що відповідає її частці місць у Раді. Зазначимо, що «Слуга Народу» частину коштів (близько 130 млн грн) добровільно переказала на потреби Збройних Сил України у 2022 р. [10], реагуючи на суспільні очікування. Інші партії також витрачали кошти на поточну діяльність та зарплати, хоча реклама і агітація у воєнний час не ведуться.

Отже, війна поставила українську модель фінансування партій перед суворим випробуванням на міцність. З одного боку, ресурс держави вкрай обмежений, і суспільство вимагає максимальної концентрації коштів на обороні. З іншого – повна відмова від підтримки політичних інститутів могла б підірвати демократичне життя країни, послабити партійну інфраструктуру напередодні майбутніх повоєнних виборів. Українська влада обрала компромісний шлях: оптимізувати витрати, але зберегти сам принцип державного фінансування. Такі дії узгоджуються з європейськими рекомендаціями, які радять у кризові часи шукати баланс між фінансовою доцільністю та потребою підтримувати демократичні інститути [14].

Дискутується і питання доцільності фінансування політичної реклами: багато хто вважає, що держава повинна підтримувати партії організаційно, а не оплачувати телевізійні ролики, які не додають політичної якості. Наразі законом пряма агітація з державних коштів заборонена, але партії все одно знаходять способи витрачати бюджетні гроші на іміджеві заходи (наприклад, маскують рекламу під інформдіяльність). Зазначені проблеми вказують на необхідність удосконалення законодавства – зокрема, можливо, чіткішого визначення напрямів, на які дозволено витрачати державні кошти (щоб уникнути фінансування сумнівних активностей) [17]. НАЗК, здійснюючи контроль, уже підкреслювало важливість визначення поняття цільового використання бюджетних коштів партіями, аби мати змогу притягати їх до відповідальності за нецільові витрати [18].

У контексті євроінтеграції Україна продовжує узгоджувати свою практику із європейськими стандартами. Отримавши у 2022 році статус кандидата на вступ до ЄС, держава зобов'язалася виконати ряд умов, пов'язаних із верховенством права та боротьбою з корупцією. Прозорість політичних фінансів є складником цих умов: в рамках виконання рекомендацій Єврокомісії та GRECO Україна має забезпечити незворотність антикорупційних реформ, у тому числі в сфері партійної фінансової звітності та контролю. Такі дії означають, що після війни слід очікувати відновлення повномасштабних аудитів партій, удосконалення механізмів санкцій за фінансові порушення, а можливо, і повернення до більш всеосяжної моделі фінансування, ближчої до європейської (зокрема, знову постане питання про підтримку не лише парламентських партій, але й інших, щоб сприяти оновленню політичної еліти). Вже зараз експерти пропонують обговорити варіант диференційованого фінансування: коли партії отримують кошти залежно не тільки від голосів, але й від виконання певних критеріїв доброчесності (наприклад, додаткове фінансування за дотримання гендерних

квот, як практикується в деяких країнах ЄС). Такий підхід стимулював би партії виконувати європейські вимоги в обмін на ресурсну підтримку.

Висновки

Державне фінансування політичних партій у європейських демократіях ґрунтується на чітких принципах, покликаних забезпечити чесну і прозору конкуренцію політичних сил. Аналіз показав, що ключовими з таких принципів є: законність (повне правове регулювання і примусове виконання норм), рівність можливостей (справедливий і недискримінаційний розподіл ресурсів між партіями), прозорість і підзвітність (відкритість фінансових потоків і контроль з боку держави та суспільства) та незалежність партій від стороннього впливу через фінансування (створення умов, за яких ні приватні донори, ні сама держава не диктують партіям їхню політику). Європейські стандарти – від рекомендацій Ради Європи до керівних принципів ОБСЄ – конкретизують ці засади, пропонуючи практичні механізми (обмеження внесків, санкції за порушення, гендерні стимули тощо) для їх реалізації. Міжнародний консенсус (закріплений, зокрема, в Конвенції ООН проти корупції) полягає в тому, що прозоре та збалансоване фінансування партій є необхідною передумовою запобігання політичній корупції та зміцнення демократії.

Україна, наближаючи своє законодавство до європейських норм, досягла помітного прогресу у впровадженні державного фінансування партій, проте цей інститут ще перебуває в стадії становлення. Позитивним є те, що закладено правову базу і запроваджено контроль звітності – українська система стала значно відкритішою, ніж була до 2015 року. За кілька років дії нового закону виявлено конкретні переваги: партії легалізували значну частину своєї діяльності, почали офіційно платити співробітникам, громадяни отримали доступ до інформації про партійні бюджети. Державні кошти, хоч і частково, дали партіям альтернативу олігархічним фінансуванням, що особливо важливо для опозиційних та нових політсил. Водночас простежуються і недоліки та ризики: урізання фінансування для позапарламентських партій у 2019 р. звузило конкуренцію і потенційно посилило залежність цих партій від приватних спонсорів; не всі партії добросовісно дотримуються цільового використання коштів; війна оголила дилему між фінансуванням демократії і фінансуванням оборони, яку суспільство сприйняло неоднозначно.

Дотримуємося думки про стратегічну необхідність збереження і розвитку інституту державного фінансування партій в Україні, особливо у контексті євроінтеграції. Попри короткострокові витрати, ця політика має довгострокові вигоди для демократичного здоров'я держави. По-перше, зменшується ризик політичної корупції – партії, які отримують базове фінансування від держави, менше вимушені покладатися на олігархів, а отже менш схильні лобіювати їхні вузькі інтереси. По-друге, підтримується політичний плюралізм – державні внески створюють можливості для опозиційних, нових або ідеологічних партій зберігати діяльність між виборами, розвивати партійну інфраструктуру та конкурувати з фінансово потужними політичними проєктами. По-третє, посилюється інституційна спроможність партій – вони можуть утримувати апарат, проводити освітні програми, працювати з виборцями на постійній основі, що зрештою підвищує якість політики. За нинішніх обставин, коли Україна виборює свою демократичну ідентичність і прагне членства в ЄС, демонстрація відданості європейським стандартам, у тому числі в сфері партійного фінансування, є надзвичайно важливою. Відхід від цих стандартів під впливом воєнних обставин або популістських риторик щодо «неефективності» фінансування партій означав би регрес у розвитку інституційної демократії та сприяв би ослабленню тих демократичних засад, захист яких становить одну з ключових цілей сучасної української держави.

Водночас державне фінансування не є універсальним рішенням і потребує постійного вдосконалення нормативних механізмів та ефективного інституційного нагляду. Необхідно закрити лазівки для зловживань, чітко визначити допустимі напрями витрат, підвищити відповідальність за фінансові правопорушення. В умовах післявоєнного відновлення варто повернутися до питання розширення кола отримувачів фінансування (відновити підтримку для партій з підтримкою від 2% виборців) – це стане сигналом повернення до нормальної конкурентної політики і сприятиме оновленню політичної еліти за європейськими лекалами. Європейський досвід показує, що державна підтримка має сенс лише тоді, коли вона поєднується з прозорістю і умовністю: партія отримує кошти від суспільства, але взаємно зобов'язується діяти відповідально, декларувати кожен копійку і дотримуватися демократичних принципів. Тому Україна має всі підстави не відмовлятися від цього інструменту, а навпаки – зробити його частиною нової політичної культури, орієнтованої на європейські стандарти доброчесності. Збереження інституту державного фінансування партій навіть у надважких умовах війни підтвердило зрілість українського суспільства, яке розуміє цінність демократичних інституцій. Наступним кроком має стати інституційне зміцнення цього механізму: привести деталі законодавства у повну відповідність до найкращих європейських практик, забезпечити відкритість і справедливість розподілу коштів, а також виховати у партіях культуру відповідального ставлення до публічних фінансів. Лише за таких умов державне фінансування виконає свою місію – стане запорукою розвитку здорової багатопартійної демократії, стійкої до корупції та впливів великого капіталу, що є однією з засадничих вимог європейських демократичних стандартів.

Список використаної літератури

1. Рада Європи. Recommendation Rec(2003)4 of the Committee of Ministers to member states on common rules against corruption in the funding of political parties and electoral campaigns. *Council of Europe*. 2003. URL: <https://rm.coe.int/16806cc1f1>
2. Цюбченко А. Державне фінансування політичних партій: український та світовий досвід. *Law*. 2017. Т. 4, № 865. С. 56–61. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2017.865.056>. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13140/10.pdf>
3. OSCE/ODIHR; Venice Commission. Guidelines on Political Party Regulation. Warsaw; Strasbourg. 2011. 198 p. ISBN 978-92-9234-804-5. URL: <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/2/b/77812.pdf>
4. Ковбас І. В., Редько О. М. Проблемні питання адміністративної відповідальності юридичних осіб. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 10. URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/271>
5. United Nations. United Nations Convention against Corruption. *UNCAC Coalition*. 2003. URL: <https://uncaccoalition.org/the-uncac/united-nations-convention-against-corruption/>
6. Шарандін О. О. Принципи фінансування політичних партій. *Європейський правничий часопис*. 2025. № 6–7. С. 100–108. DOI: 10.36919/3041-1149(Print).6-7.2025.100-108. URL: https://cms.legal-journal.e-u.edu.ua/uploads/6_16_2b24430847.pdf
7. Ковбас І. В. Електронне адміністрування податків як інструмент запобігання корупції при здійсненні фінансового контролю. *Legal Position*. 2024. № 4. URL: http://www.legalposition.umf.in.ua/archive/2024/4/4_2024.pdf

8. Makarenko O. Ukraine's cut of state funding to parties reverted step towards de-oligarchization of politics. *Euromaidan Press*. 23 October 2019. URL: <https://euromaidanpress.com/2019/10/23/ukraines-cut-of-state-funding-to-parties-reverted-step-towards-de-oligarchization-of-politics/>
9. Ковбас І. В., Редько О. М. Електронне урядування в країнах Європейського Союзу та в Україні. *Академічні візії*. 2025. № 41. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1836>
10. Фінансування партій під час війни: скільки витратив бюджет. *Мінфін*. 15 квітня 2024. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2024/04/15/125091085/>
11. Batrymenko O., Tesliuk S. State funding of political parties in Ukraine: objective need or result of external pressure? *European Political and Law Discourse*. 2017. Vol. 4, No. 1. P. 119–123. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2017/2017-4-1/21.pdf>
12. Верховна Рада України. Про фінансування політичних партій із державного бюджету : Закон України № 731-VIII від 08.10.2015. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/731-19>
13. Kovbas I. Матеріально-правові аспекти заборони діяльності політичних партій у мирний час та в умовах дії воєнного стану: міжнародні стандарти та перспективи для законодавства України. 2024. URL: <https://scholar.archive.org/work/6fiafcnm3rdsjmyag4dikzlr6y>
14. Феценко І. Партії можуть позбавити держфінансування у 2022 році. *Українська правда*. 31 травня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/31/7349582/>
15. Стало відомо, скільки коштів держава виділила на фінансування партій за два роки. *Слово і Діло*. 15 квітня 2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/04/15/novyna/finansy/stalo-vidomo-skilky-koshtiv-derzhava-vydilyla-finansuvannya-partij-dva-roky>
16. Держава витратила на фінансування партій за два воєнних роки понад півтора мільярда. *Ukr.net*. 15 квітня 2024. URL: <https://www.ukr.net/news/details/economics/103934295.html>
17. ЦППР. Цільове використання коштів партіями: що це таке? *Pravo.org.ua*. 5 вересня 2017. URL: <https://pravo.org.ua/tsilove-vykorystannya-koshtiv-partiyamy-shho-tse-take/>
18. ЦППР. Міжнародні стандарти запровадження державного фінансування партій. *Pravo.org.ua*. 27 червня 2017. URL: <https://pravo.org.ua/mizhnarodni-standarty-zaprovadzhennya-derzhavnogo-finansuvannya-partij/>